

ВІДГУК

офіційного опонента

**на дисертаційну роботу Тертичного Ярослава Сергійовича
на тему «Детермінанти розвитку електронної комерції в умовах
глобальної дигіталізації», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове
господарство і міжнародні економічні відносини**

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Глобальні трансформації, що відбуваються у світовій економічній системі, несуть цілий ряд структурних змін, нових тенденцій і закономірностей, серед яких, в першу чергу, необхідно відзначити формування нової парадигми світу, глобалізації інформаційних потоків, зростання впливу доступу та швидкості отримання інформації на конкурентоспроможність міжнародних гравців в цілому та країн зокрема. Електронна комерція, використовуючи останні досягнення в новітніх технологіях, стає все більш важливою складовою в різних секторах економіки, прискорюючи кругообіг капіталу і змінюючи ринок праці.

Зміни, пов'язані з цифровізацією економіки, визначають перспективні сфери бізнесу, підприємницькі настрої і спрямованість побудови внутрішньої кадрової політики, яка зачіпає питання навчання і перепідготовки найбільш затребуваних фахівців. Тому в умовах динамічного розвитку цифрової економіки електронна комерція є і буде однією з рушійних сил економічного розвитку як окремо взятої країни, так і світової економіки в цілому.

Зазначене зумовлює актуальність теми дисертаційної роботи та важливість поставлених завдань. Розвиток теоретико-методологічних засад дослідження проблеми розвитку електронної комерції та розробка науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентних переваг національного бізнесу шляхом імплементації стратегій його адаптації до процесу глобальної дигіталізації, що є метою дисертаційної роботи Я.С. Тертичного, має важливе наукове та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертація Я.С. Тертичного виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Донецького національного університету імені Василя Стуса за темами: «Формування міжнародної конкурентоспроможності регіону на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку» (номер держреєстрації 0113U003659, 2013–2017 рр.); «Формування конкурентних стратегій національних виробників в сучасній парадигмі глобального економічного середовища» (номер держреєстрації 0118U002395, 2018–2020 рр.).

У межах зазначених тем, Я.С. Тертичним запропоновано теоретико-методологічні засади дослідження глобальної інформаційної дигіталізації, а саме: визначення поняття «глобальної інформаційної дигіталізації» та систематизацію напрямів цифрових трансформацій бізнесу; уточнено теоретико-методологічні засади дослідження електронної комерції, а саме: визначення поняття «електронна комерція», типи цифрових зв'язків в електронній комерції, етапізацію процесу електронної комерції..

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, які представлені у дисертації Тертичного Я.С., є достатньо обґрунтованими, що підтверджується опрацюванням значної кількості праць вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, використанням великого обсягу статистичної інформації по тематиці дослідження, належною апробацією результатів дослідження. Рівень проведеного дослідження дає можливість стверджувати про глибоку обізнаність дисертанта з науково-практичними розробками провідних зарубіжних вчених щодо вивчення проблематики розвитку електронної комерції в умовах глобальної дигіталізації.

Інформаційною базою дослідження є офіційні матеріали та публікації комісій ООН, Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку, Всесвітнього економічного форуму, а також Закони України,

постанови Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, монографічна та періодична література, результати власних досліджень автора.

Тертичний Я.С. грамотно використав багато методів наукового дослідження, а саме: діалектичний, системно-структурний методи, методи теоретичного узагальнення, аналізу, синтезу та групування, логіко-історичний метод, методи аналізу, індукції, дедукції, економіко-математичного моделювання та порівняння, статистичні методи, методи порівняльного аналізу, системно-динамічне моделювання та кореляційно-регресійний метод.

Використання такого інструментарію дослідження дозволило здобувачу вирішити поставлені завдання і сформулювати обґрунтовані висновки, зокрема дослідити детермінанти трансформацій інформаційної глобалізації в епоху дигіталізації; систематизувати напрями інтеграції цифрових технологій у ланцюги створення вартості у глобальному бізнесі; визначити сутність та особливості функціонування електронної комерції; дослідити світові тенденції інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій в організацію діяльності міжнародних компаній; проаналізувати глобальні тренди розвитку електронної комерції в контексті інформаційної глобалізації; визначити детермінанти розвитку електронної комерції в Україні; визначити канали впливу електронної комерції на інклюзивність економічного розвитку; розробити підходи до моделювання бізнес-процесів віртуальної організації; узагальнити підходи до подальшого розвитку державної політики у сфері цифрових трансформацій та підтримки розвитку електронного бізнесу.

Достовірність та обґрунтованість основних наукових положень дисертаційної роботи Я.С. Тертичного підтверджується також їх апробацією на науково-практичних конференціях, публікаціями у наукових фахових виданнях, за кордоном, у наукових періодичних виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз, використанням у практичній діяльності установами і закладами, а також у навчальному процесі.

Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, їх новизна

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико-методологічних засад дослідження проблеми розвитку електронної комерції та розробці науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентних переваг національного бізнесу у процесі його інтеграції до глобальної дигіталізації. Основні наукові результати, які характеризують новизну виконаного дослідження, полягають у такому:

поглиблено і розширено теоретико-методологічні засади дослідження глобальної дигіталізації через: уточнення визначення поняття «глобальна дигіталізація», під яким пропонується розуміти перетворення глобального середовища взаємодії, комунікацій, ділових функцій та бізнесу у нові моделі, засновані на використанні цифрових технологій та інформації, що прискорює взаємодію, обмін даними та комунікації, розширює простір ділових операцій через інтеграцію цифрових та фізичних способів організації бізнесу; визначення напрямів інтеграції цифрових технологій у глобальні ланцюги створення вартості, що включають сферу взаємодії з клієнтами, сферу операційних процесів, сферу побудови бізнес-моделі;

визначено й обґрунтовано етапи цифрових трансформацій бізнесу, серед яких пропонується виділяти такі: «Ера ІТ-майстерності» (кінець 90-х років – початок 2000-х рр.); «Ера індустріалізації ІТ» (друге десятиріччя 2000-х рр.); «Ера дигіталізації бізнесу» (теперішній час);

удосконалено теоретико-методологічні засади дослідження електронної комерції у напрямі: визначення поняття «електронна комерція», під яким пропонується розуміти будь-який вид торгівельно-підприємницької, торговельної, комерційно-посередницької діяльності, участі у торгівлі, продажу товарів, нерухомості, цінних паперів, наданні послуг з метою одержання прибутків, який здійснюється дистанційним способом із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем; узагальнення основних типів зв'язків, що виникають у процесі електронної комерції, між

урядами, підприємствами, приватними особами/споживачами та іншими державними та приватними організаціями; уточнення основних етапів бізнес-процесу у сфері електронної комерції: збір інформації, узгодження, транзакція та доставка, на кожному з яких існують як потенційні можливості, так і потенційні виклики, для учасників транзакції;

уточнено визначення системи світових детермінант розвитку електронної комерції в епоху глобальної дигіталізації, до якої відносяться: високі темпи зростання, переважання транзакцій «бізнес для бізнесу» та прискорене зростання сегменту «бізнес для споживачів»; переважання ринків Північної Америки та Європи за кількістю Інтернет-покупців; стрімке зростання сегменту «бізнес для споживачів» у країнах Азії та Африки, залежність масштабів розвитку електронної торгівлі від швидкості технологічних змін, що відбуваються на ринках; стрімке поширення трансграничних транзакцій в електронній торгівлі країн, що розвиваються;

запропоновано кількісний інструментарій моделювання ефективності віртуального підприємства, що включає алгоритм використання кореляційно-регресійного, кластерного аналізу та системно-динамічного моделювання з метою визначення найважливіших тригерів бізнес-моделі віртуального підприємства, за результатами апробації якого було визначено переважний вплив витрати на розробку віртуального підприємства та витрати на залучення партнерів до формування доходів віртуальних компаній;

підтверджено гіпотеза про вплив електронної комерції на інклюзивну складову сталого розвитку країн, зокрема зменшення бідності у всіх її формах; забезпечення всеохопної і якісної освіти, розширення можливостей для навчання протягом усього життя; сприяння стійкому економічному зростанню, продуктивній зайнятості та гідній праці, стійкому розвитку інфраструктури, скороченню нерівності.

Отримані автором наукові результати мають високий ступінь обґрунтованості. Проведене дослідження цілком відповідає поставленій меті, що визначається темою дослідження та визначеним в зв'язку з цим

дослідницьким завданням. Зазначена теза знаходить своє підтвердження у змісті дослідження, що визначає логіку та послідовність викладу матеріалу.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи

Теоретична цінність роботи полягає у розвитку теоретико-методологічних засад дослідження проблеми розвитку електронної комерції. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, відрізняються новизною і створюють підґрунтя для подальших досліджень детермінант трансформацій інформаційної глобалізації в епоху дигіталізації, напрямів інтеграції цифрових технологій у ланцюги створення вартості у глобальному бізнесі, сутності та особливостей функціонування електронної комерції.

Одержані у процесі дослідження результати – це методичні та практичні рекомендації щодо забезпечення конкурентних переваг національного бізнесу шляхом імплементації стратегій його адаптації до процесу глобальної інформаційної дигіталізації. Науково-методичні та практичні рекомендації знайшли застосування у діяльності Інституту економіки промисловості НАН України (довідка №337 від 08.10.2020 р.), Департаменту міжнародного співробітництва та регіонального розвитку Вінницької обласної державної адміністрації (довідка № 2182/01 від 22.10.2020 р.), ТОВ «Аналізи.ПРО» (акт про впровадження №1-150920 від 15.09.2020 р.).

Окремі результати дослідження запроваджено у навчальний процес Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародні економічні відносини», «Дигітальна економіка», «Електронна комерція» (довідка № 103/01.1.3-43 від 03.11.2020 р.).

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в опублікованих роботах автора

Основні результати дослідження Тертичного Я.С., які покладено в основу його кандидатської дисертації викладено у 11 наукових працях, з них 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу (у співавторстві), 5 статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (із них 1 – у співавторстві), 5 публікацій за матеріалами науково-практичних конференцій.

Автореферат дисертації відображає її зміст та не містить положень, які не досліджені в роботі.

Дискусійні положення та зауваження по змісту дисертації

Поряд з викладеними позитивними характеристиками дисертаційної роботи, вона не позбавлена певних недоліків та дискусійних положень. Зокрема, вважаємо за необхідне надати такі зауваження:

1. В дослідженні спостерігаються розбіжності в категоріально-понятійному апараті, а саме глобальна дігіталізація, інформаційна глобалізація, цифрова глобалізація, цифрова економіка використовуються як ідентичні поняття. Також звертає на себе увагу певна не логічність і відсутність взаємозв'язку між пунктами дослідження (розділ 1). Так, наприклад не зовсім зрозумілим за логікою є пп.1.2 адже в подальшому ЛСВ не розглядаються. Також аналізуючи детермінанти електронної комерції автор оперує то на глобальному рівні, то рівні підприємства.

2. Робота значно виграла б, якщо автор більше уваги приділив не аналізу дефініцій поняття «електронна комерція», а дослідженню методів, цілей, інструментів розвитку електронної комерції в умовах глобальної дигіталізації (п. 1.3 дисертаційної роботи).

3. Дещо дискусійною є представлена структура ланцюга створення вартості в глобальному середовищі (рис.1.7, стор.41). Адже зазвичай

ланцюги доданої вартості включають в себе стадії проектування, виробництва, маркетингу, логістики, дистрибуції і післяпродажного обслуговування споживача. В цьому контексті логічним було розглянути інтеграцію ІКТ не тільки на стадіях маркетингу та дистрибуції.

4. Віддаючи належну оцінку ґрунтовному аналізу детермінант електронної комерції, а також факторів нерівномірності її запровадження як країнами, так і підприємствами доцільно було здійснити кластерний аналіз який би в більшій мірі виявив спільні й відмінні риси розвитку електронної комерції як на міжнародному й національному так і на рівні підприємств (пп.2.2 дисертаційної роботи)

5. Не заперечуючи теоретичну та практичну значущість виокремлених дисертантом підходів до формування національних стратегій дигіталізації (п. 3.2), слід наголосити на тому, що конкретизації потребують окремі з них, які є доречними для імплементації в Україні.

6. В контексті гіпотези, мети, об'єкта і предмета дослідження потребує додаткових пояснень пп. 3.3 «Моделювання бізнес-процесів віртуальної організації» в частині отриманих результатів й висновків «...дало можливість визначити оптимальну частку інвестицій в інноваційні маркетингові методи просування послуг компанії на ринку в загальних витратах компанії.» стор.202

Втім, необхідно зазначити, що вказані недоліки та зауваження в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, а наявність дискусійних положень свідчить про її складність і актуальність.

Загальний висновок

Дисертація Я.С. Тертичного «Детермінанти розвитку електронної комерції в умовах глобальної дигіталізації» є завершеним науковим дослідженням, містить нове вирішення актуального науково-практичного завдання, що полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад дослідження проблеми розвитку електронної комерції та розробці науково-

На підставі проведеного аналізу доцільно зробити висновок, що дисертаційна робота «Детермінанти розвитку електронної комерції в умовах глобальної дигіталізації» відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор – Тертичний Ярослав Сергійович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

доцент кафедри міжнародного бізнесу
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат економічних наук, доцент

Підпис
завідую
з наукової
проф. О.Х.